

2009

VÝROČNÍ ZPRÁVA

ZOO Dvůr Králové

ZOO Dvůr Králové a. s.

VÝROČNÍ ZPRÁVA 2009

World Association of Zoos
and Aquariums | **WAZA**
United for Conservation®

UCSZ
UNIE ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH
ZOOLOGICKÝCH ZAŘÍZÍ

CBSG

WITH ANIMAL CENSUS IN ENGLISH

ZOO Dvůr Králové a. s.

Štefánikova 1029 | 544 01 Dvůr Králové n. L.

info@zoodvurkralove.cz | www.zoodvurkralove.cz | tel.: +420 499 329 515

IČ: 27478246 | Zapsána v obchodním rejstříku u Krajského soudu v Hradci Králové
oddíl B vložka 2443

Statutární orgány

k 31. 12. 2009

Představenstvo společnosti

Předseda: Doc. RNDr. Marian Slodičák, CSc.

Místopředsedkyně: RNDr. Dana Holečková

Členové: Ing. Josef Táborský, RSDr. Ing. Otakar Ruml, Bc. Karel Klíma, Jan Bém,
Josef Ješina

Dozorčí rada

Předsedkyně: Ing. Václava Domšová

Členové: Mgr. Vasil Biben,
Zdeněk Čermák

Ředitelka

RNDr. Dana Holečková

Zřizovatel

Královéhradecký kraj | Pivovarské nám. 1245/2 | 500 03 Hradec Králové
posta@kr-kralovehradecky.cz | www.kr-kralovehradecky.cz | tel.: +420 495 817 111

Statutární orgán

Hejtmán Bc. Lubomír Franc

© 2010 ZOO Dvůr Králové a. s.

Foto: (zb) Z. Bárta, (jb) J. Bodlák, (zc) Z. Čermák, (kc) Ing. K. Čihák, (lc) Bc. L. Čulík, (jd) Ing. J. Děd,
(ad) A. Drobek, (tf) T. Fitzjohn, (th) Ing. T. Hajnyš, (dh) RNDr. D. Holečková, (ek) E. Kosek,
(fk) F. Košťál, DiS., (mk) M. Kvapilová, (mm) M. Máslo, (im) I. Mašín, (jm) J. Myslivečková, (en) E.
Nejedlák, (jp) J. Pařík, DiS., (lp) MVDr. L. Pavlačík, (ms) RNDr. Martin Smrček, (sm) M. Smrček, (rs)
Radek Šleis, (jv) MVDr. J. Váhala, (jž) Jan Žďárek, (az) archiv zoo.

Redakce a grafická úprava: RNDr. D. Holečková, F. Košťál, DiS., RNDr. Pavel Moucha,
J. Myslivečková. | *Tisk:* ARPA – Tiskárna, Dvůr Králové n. L.

ISBN 978-80-903758-1-9

EAN 978-80-903758-1-9

Úvodní slovo ředitelky zoo

Vážení přátelé ZOO Dvůr Králové,

Rok 2009, za kterým se právě ohlížíme, se zapíše do historie ZOO Dvůr Králové dvěma mezníky. Prvním je nepochybně první reintrodukce nosorožců dvourohých narozených v královédvorské zoo do Afriky, konkrétně do národního parku Mkomazi v Tanzanii. Druhým je snaha naší zoo o záchranu severní formy nosorožce tuponosého.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat zejména zaměstnancům zahrady za jejich každodenní práci a péči, členům orgánů společnosti za operativní a konstruktivní přístup k řešení činnosti společnosti, zřizovateli a všem příznivcům, sponzorům a přátelům za přízeň, podporu a zájem o naši práci.

RNDr. Dana Holečková
Dvůr Králové nad Labem
31. 12. 2009

Ředitelka zoo s nosorožci dvourohými ze ZOO Dvůr Králové v národ. parku Mkomazi v Tanzanii. (az)

První reintrodukce nosorožců ze zoo do přírody

Dana Holečková

Deborah a Jamie při bahenní koupeli ve svém výběhu v národním parku Mkomazi, Tanzánie. (dh)

Souhrn

ZOO Dvůr Králové chová nosorožce, zejména dva africké druhy, již od začátku 70. let 20. století, kdy dovezla první zvířata přímo z odchyty. Dosud se zde narodilo 45 nosorožců, z toho 33 dvourohých, z nichž se úspěšně podařilo odchovat 29 mláďat. V roce 2009 proběhla úspěšná reintrodukce 3 (2.1) nosorožců dvourohých východních (*Diceros bicornis michaeli*) do národního parku Mkomazi v Tanzanii jako mezinárodní projekt Světové asociace zoologických zahrad a akvárií WAZA.

World Association of
Zoos and Aquariums
WAZA | United for
Conservation

Ministerstvo životního prostředí
České republiky

Úlohou moderní zoologické zahrady je nejen chovat ohrožené druhy, ale pokud možno je i navracet do původního prostředí – do divoké přírody. Ještě v 60. a 70. letech 20. století žily v savanách Afriky na jih od Sahary desetitisíce nosorožců. Nejpočetnější byl menší nosorožec dvourohý neboli černý (*Diceros bicornis*), který ve čtyřech poddruzích obýval většinu příhodných biotopů západní, střední, východní a jižní Afriky. V roce 1960 byla jeho početnost odhadována na sto tisíc kusů, i když v roce 1900 žilo v Africe ještě více než milion jedinců. V důsledku nekontrolovaného lovu a zejména pytláctví došlo k prudkému poklesu počtu na kritických 2.300 jedinců v roce 1993 (MILLS a kol. 2003). Prakticky během dvaceti let bylo vyhubeno 96 % divoké populace. Záslouhou mezinárodní ochrany a ochránářských aktivit řady států Afriky se podařilo v přísně chráněných, obvykle oplocených územích, stabilizovat malé populace a následně vytvářet nové. Nosorožci jsou doslova chráněni osobními strážci a žijí uprostřed rezervací a národních parků buď na oploceném rozsáhlém území nebo volně. K nepřetržitému sledování je využívána moderní technika. Nosorožci mají v rohu umístěnou miniaturní vysílačku, aby je strážci mohli na dálku pomocí telemetrie prakticky nepřetržitě monitorovat. Taková ochrana se ukázala účinnou a počty nosorožců dvourohých se začaly zvětšovat (meziroční nárůst populace je 4,5 %) a v červnu 2008 byla jejich divoká populace odhadována na 4 180 kusů (IUCN 2008). Největší divoké populace žijí v Jihoafrické republice, Namibii, Zimbabwe a Keni (HOLEČKOVÁ a BOBEK 2000, EMSLIE a BROOKS 1999, EMSLIE a kol. 2007).

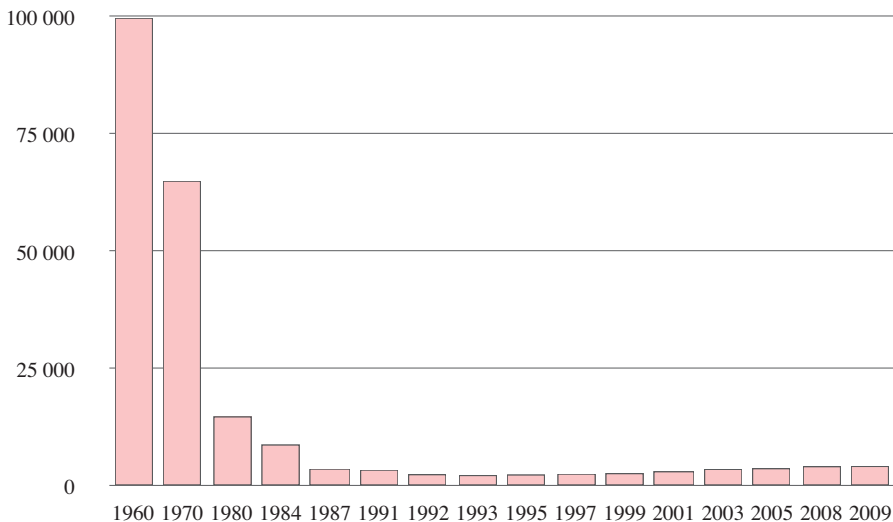

Samec Jabu s matkou Jolou v srpnu 2008 v ZOO Dvůr Králové. *(dh)*

Tony Fitzjohn a samec Jamie v pavilonu nosorožců ve Dvoře Králové v dubnu 2009. *(dh)*

Vývoj divoké populace nosorožců dvourohých od roku 1960

Vývoj divoké populace nosorožců dvourohých

Rok	Počet	Rok	Počet	Rok	Počet	Rok	Počet	Rok	Počet
1900	> 1 mil.	1984	8 800	1993	2 300	2001	3 100	2009	4 240
1960	100 000	1987	3 665	1995	2 410	2003	3 610	–	–
1970	65 000	1991	3 450	1997	2 600	2005	3 750	–	–
1980	14 785	1992	2 475	1999	2 700	2008	4 180	–	–

MILLS et al. 2003, EMSLIE 2005, www.iucn.org, www.rhinos-irf.org.

Proč se nosorožci v Africe stali obětí pytláků?

Vše začalo nenápadně koncem 70. let 20. století, kdy se asijský černý trh s nosorožčími rohy obrátil na africké zdroje. Původní tři druhy asijských nosorožců se v důsledku ilegálního lovu dostaly na samý pokraj vyhuby a zájem se přesunul do Afriky. Do té doby byli nosorožci v Africe bezpeční, protože tradiční africká medicína prakticky nevyužívá divoká zvířata. Opak je v Asii, zejména v Číně, kde jsou nosorožčímu rohu přisuzovány velké magické a léčebné účinky. Obchodní zájem je stálý také v Jemenu, kde se z rohů nosorožců vyrábějí rukojeti ceněných kultovních dýk (HOLEČKOVÁ A BOBEK 2000). K vybití nosorožců přispěla rychle se zvyšující poptávka a s tím související cena jejich rohů, neboť mezi lety 1969 a 1978 stoupla o 450 %. Zároveň politická nestabilita vedla v řadě zemí k občanským válkám a vyzbrojení velké části obyvatelstva. Pokles životní úrovně

Mapa rozšíření nosorožce dvourohého.
Červená – současný výskyt, žlutá – původní výskyt.
(www.rhinos-irf.org)

a dostupnost zbraní pak vedly spolu se zájmem černého trhu k masovému pytláctví.

Nosorožci dvourozí byli vyhubeni do roku 1993 v řadě zemí a v dalších přežívaly nevelké ostrůvkovité populace nebo jednotlivci. Na pokraj vyhubení se dostal západní poddruh nosorožce dvourohého (*Diceros bicornis longipes*), když přežilo několik jedinců pouze v Kamerunu, i když se jeho původní areál rozšíření táhnul na západ od řeky Nil přes celou Afriku. Od roku 2006 je považován za definitivně vyhubeného (EMSLIE 2007).

Druhým nejohroženějším se stal východní poddruh nosorožce dvourohého (*Diceros bicornis michaeli*). Zásadou účinných ochranných opatření vzrostla divoká populace tohoto poddruhu do roku 2008 na 650 kusů žijících v Keni, Tanzanii a Jihoafrické republice. V JAR je poddruh nepůvodní a reintrodukovaná populace žila od 60. let 20. století v národním parku Addo.

Populace poddruhů nosorožců dvourohých

Druh (poddruhy)	Divoká populace 1999	Populace v zajetí 1999	Divoká populace 2007/2008
Nosorožec dvourohý (<i>Diceros bicornis</i>)	2 700	230	3 726 / 4 180
~ jihozápadní (<i>D. b. bicornis</i>)	740	0	1 221
~ východní (<i>D. b. michaeli</i>)	485	165	639 / 650
~ jižní (<i>D. b. minor</i>)	1 365	65	1 866
~ západní (<i>D. b. longipes</i>)	asi 10	0	0 (vyhuben 2006)

EMSLIE 2007, www.rhinos-irf.org.

Samec Jamie ještě ve Dvoře Králové. (dh)

Samice Deborah u „drbacích kartáčů“ a za ní Jamie ve výběhu v ZOO Dvůr Králové (dh)

Ošetřovatel Jan Žďárek na letecké paletě s bednou a nosorožcem po vyložení z letadla. (dh)

Překládání bedny s nosorožcem na nákladní vůz. Vzadu dopravní Boeing, kterým zvířata přiletěla. (dh)

První bedna s nosorožcem je již přeložena na nákladní auto. (dh)

Kolona aut přepravující nosorožce mezi letištěm Kilimanjaro a národním parkem Mkomazi. (dh)

Nákladní auto s nosorožcem v přepravní bedně při vjezdu do NP Mkomazi. (dh)

Africké státy se současným výskytem nosorožců dvourohých

Stát	Počet poddruhů	Jihozápad poddruh	Východní poddruh	Jižní poddruh	Celkem 2005
JAR	3 (jižní, jihozápadní, východní)	80	41	1 258	1 379
Namibie	1 (jihozápadní)	1 141	–	–	1 141
Keňa	1 (východní)	–	540	–	540
Zimbabwe	1 (jižní)	–	–	527	527
Tanzanie	2 (východ. a jižní – vč.reintrodukce)	–	57	44	101
Svazijsko	1 (jižní – po reintrodukci)	–	–	16	16
Malawi	1 (jižní – po reintrodukci)	–	–	10	10
Zambie	1 (jižní)	–	–	6	6
Botswana	1 (jižní)	–	–	5	5
Rwanda	1 (východ. – po reintrodukci)	–	1	–	1
Celkem	3 poddruhy	1 221	639	1 866	3 726

Podle EMSLIE a kol. 2007.

Co dnes chrání nosorožce v Africe?

Řada afrických zemí, zejména tradiční východní Afrika, je ekonomicky závislá na turistice. Turisté z celého světa navštěvují zejména Keňu (ročně necelý milion) a Tanzanii (ročně asi půl milionu osob), kde jsou velkým lákadlem zejména slavné národní parky. Jak zmizeli z těchto zemí nosorožci, tak začali mizet i turisté. Nosorožec patří mezi tzv. velkou pětku (the big five), kterou tvoří 5 druhů – slon, lev, levhart, buvol a nosorožec, kterou chtěl zejména v minulém století v přírodě potkat každý lovec, a dnes každý návštěvník africké buše. V současné době v mnoha parcích a rezervacích nosorožce již nezahlédnete, protože byli vyhubeni. Zároveň se zlevněním letenek je daleko jistější návštěva přírodních parků v Jihoafrické republice, kde navíc lze poměrně běžně potkat jak nosorožce dvourohé neboli černé, tak i jižní formu nosorožce širokohubého neboli bílého.

Proto v řadě zemí Afriky podporují ochranu nosorožců také vládní organizace a nejvyšší představitelé států. Ochránci spolupracují s obyvateli přilehlých vesnic, kteří pronajímají pozemky pro rezervace a turistické kempy a mají přímé zisky ze zahraničních turistů. Tím se z původních obyvatel a turistů stávají vzájemně prospěšné skupiny. Domorodí obyvatelé se podílejí na ochraně nosorožců a část zisků z turistů získávají přímo vesničané.

Kolona s nosorožci projíždí národním parkem Mkomazi – 29. 5. 2009. (dh)

Území pro nosorožce dvouhého je v národním parku Mkomazi oplocené a hlídané. (dh)

Taková ochrana funguje v Keni a v Tanzanii (OKITA-OUMA 2009). Bohužel stále se dozvídáme hrozivé zprávy z jiných zemí, poslední byla v květnu 2009 ze Zimbabwe, kde desítky nosorožců kvůli rohům zabili vyzbrojení pytláci. Ihned byly zahájeny záchranné akce, jejichž cílem je přemístění zvířat (www.rhinos-irf.org).

Reintrodukce nosorožců černých do národního parku Mkomazi v Tanzanii

Protože má ZOO Dvůr Králové největší kolekci nosorožců v Evropě a druhou největší na světě (po Wild Animal Park San Diego v Kalifornii v USA), byla oslovena již v roce 2003 ochráncem africké přírody a správcem rezervace Mkomazi na severu Tanzanie Tonym Fitzjohnem, který do svého projektu reintrodukce východní formy nosorožce dvourohého hledal zvířata. V té době již měl vybudovanou záchrannou stanici uprostřed rezervace na ploše více než 45 km² a v ní dovezené nosorožce, kteří se do té doby ale ještě nerozmnožili. Mkomazi je přírodní oblast o ploše 3 270 km² na severovýchodě Tanzanie, která je součástí ekosystému Tsavo a navazuje na národní park Tsavo v Keni (FITZJOHN 2009). A právě v národním parku Tsavo byli v roce 1971 odchyceni nosorožci dvourozí pracovníky královédvorské zahrady pod vedením jejího tehdejšího ředitele Ing. Josefa Vágnera (HOLEČKOVÁ 1996). Z těchto zvířat dosud ve Dvoře Králové žije téměř 40 let stará samice Jimmi, která je babičkou a prababičkou tria mladých nosorožců, kteří se vrátili do země svých předků. Zvířata v královédvorské zoo jsou nositeli genů svých předků, z nichž většina se stala obětí pytláků, a proto jsou pro divokou přírodu velmi důležitá.

Rezervace Mkomazi byla založena vládou Tanzanie z iniciativy George Adamson Wildlife Preservation Trust v roce 1989 a vybudoval ji přítel a spolupracovník legendárního ochránce přírody George Adamsona Tony Fitzjohn, který je správcem Nadace George Adamsona (The George Adamson Wildlife Preservation Trust) a věnuje se ochraně divoké přírody východní Afriky, zejména kriticky ohroženým psům hyenovým a nosorožcům dvourohým (UTLEY 1990, FITZJOHN 1993). Ve spolupráci se sponzory vybudoval chovná zařízení v rezervaci Mkomazi, kde od počátku 90. let 20. století chová a vypouští do přírody vyhubením ohrožené psy hyenové (*Lycaon pictus*) a začal připravovat reintrodukcí (znovuvysazení) východního poddruhu nosorožce dvourohého (*Diceros bicornis michaeli*). Nejprve vybudoval infrastrukturu v rezervaci včetně ohrazení 45 km² velkého území, které se stalo domovem reintrodukované skupiny černých nosorožců (FITZJOHN 1990). První dva páry nosorožců získal dovozem z národního parku Addo v Jihoafrické republice již v roce 1997, další dva páry dovezl také z Addo v roce 2001. Přítomná populace v Addo vznikla ze dvou párů dovezených do JAR jako nepůvodní forma nosorožce v roce 1961 z Kibolo v Keni, která leží severně od Mkomazi.

Skládání bedny s nosorožcem dvourohým Jamie u boma v Mkomazi. (dh)

Jamie má otevřenou bednu, ale do bomy se mu nechce. (jž)

Všechny čtyři samice se v Mkomazi již rozmnožily a celkem se zde narodilo pět mláďat – poslední dvě v únoru (FITZJOHN 2009) a červenci 2009 (WHITE úst. sděl.). Nosorožci jsou umístěni za elektrifikovaným plotem, který je denně kontrolován. Jejich území má trvalou ochranu tvořenou ozbrojenými strážci a všechny návštěvy jsou u vstupu přísně evidovány. Kolem celého zařízení je vykácen pruh buše, který chrání území před požáry. Chov nosorožců dvourohých je zde organizován pod záštitou Save the Rhino International a The George Adamson a Tony Fitzjohn Wildlife Preservation Trusts. Právě zásluhou rozvíjejícího se chovu černých nosorožců byla rezervace v roce 2008 vyhlášena národním parkem.

Populace v Addo parku je ale blíže příbuzná, neboť ji založili pouze 4 jedinci, a proto jsou příbuzná i všechna zvířata dovezená do Mkomazi z Addo a je žádoucí doplnit do skupiny nepřibuzné jedince. Proto Tony Fitzjohn hledal geneticky vhodné jedince a již v roce 2003 navštívil ZOO Dvůr Králové. V říjnu 2007 po návštěvě Mkomazi pracovníky zoo byla dohodnuta spolupráce, podepsán protokol o porozumění a začaly přípravy projektu (SMRČEK a HOLEČKOVÁ 2007). V červnu 2008 byl dohodnut přesun dvou samců a jedné samice narozených v královédvorské zahradě do Mkomazi. Na podzim 2008 byl záměr reintrodukce nosorožců do Mkomazi schválen EEP nosorožců dvourohých a byl přihlášen jako projekt Světové asociace zoologických zahrad a akvárií WAZA pod číslem 080013 (SMRČEK, HOLEČKOVÁ a DOLLINGER 2008).

V roce 2008 byla rezervace Mkomazi vyhlášena národním parkem, protože se stala třetí lokalitou v Tanzanii, kde dnes žije východní poddruh nosorožce dvourohého. Přitom v Mkomazi žilo v roce 1968 ještě 150 až 250 nosorožců, kteří se stali obětí pytláků, protože v roce 1974 zde byli zaznamenáni pouze čtyři (COE a kol. 1999). Poslední divoký nosorožec byl v Mkomazi pozorován v roce 1985 (WAVDONGO a LEICHNER 1994). Obdobně byl tento nosorožec zcela vyhuben na většině území Tanzanie a poslední zvířata přežila do roku 1993 pouze na 2 lokalitách – asi 14 až 18 jedinců v kráteru Ngorongoro a 5 kusů v národním parku Serengeti (SMRČEK a HOLEČKOVÁ 2007). Přitom ještě v roce 1980 žilo v Tanzanii 3.795 nosorožců dvourohých ve 2 poddruzích – na severu a středu země východní (*D.b.michaeli*) a na jihu státu jižní poddruh (*D.b.minor*). V důsledku pytláctví byla vybita skoro všechna zvířata a v roce 1995 zbylo v Tanzanii pouze 32 nosorožců obou forem (EMSLIE a BROOKS 1999). Účinnými ochrannářskými opatřeními se podařilo zvýšit populaci do roku 2005 na 101 jedinců (EMSLIE a kol. 2007), z nichž 57 jedinců bylo východního poddruhu a 44 jižního.

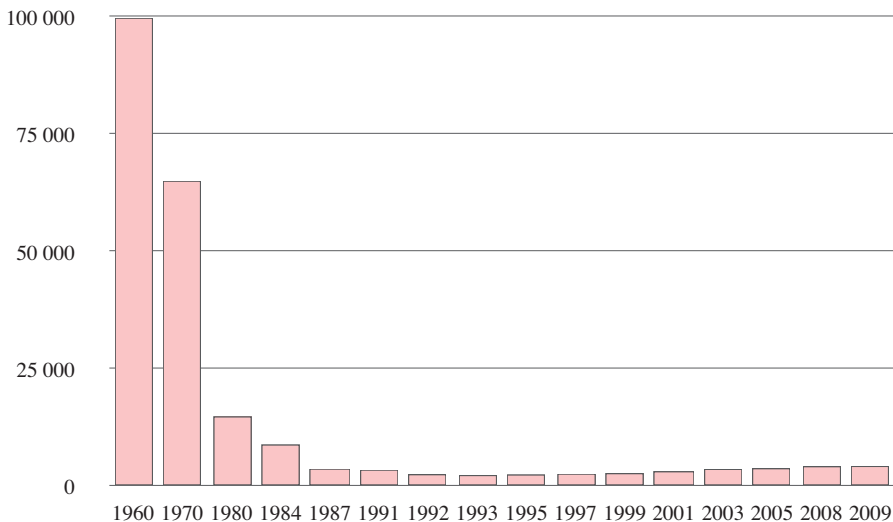

Veterinář Pete Morkel láká samce Jamie do vedlejší bomy. *(dh)*

Jamie přešel do druhé části bomy. *(dh)*

Vývoj divoké populace nosorožců dvourohých od roku 1960

Vývoj divoké populace nosorožců dvourohých

Rok	Počet	Rok	Počet	Rok	Počet	Rok	Počet	Rok	Počet
1900	> 1 mil.	1984	8 800	1993	2 300	2001	3 100	2009	4 240
1960	100 000	1987	3 665	1995	2 410	2003	3 610	–	–
1970	65 000	1991	3 450	1997	2 600	2005	3 750	–	–
1980	14 785	1992	2 475	1999	2 700	2008	4 180	–	–

MILLS et al. 2003, EMSLIE 2005, www.iucn.org, www.rhinos-irf.org.

Příprava před transportem

Zatímco v Mkomazi bylo dokončováno oplocení území určené pro královédvorské nosorožce a byla budována boma, byly ve Dvoře Králové n. L. firmou Stafi pod dohledem pracovníků transportního oddělení zahrady, zejména Zdeňka Bárty, vyráběny transportní bedny, každá o váze asi 500 kg. Také chovatelé nezháleli a mladí nosorožci byli připravováni na transport. Celé léto 2008 chodili spolu do výběhu mladý samec Jamie, a samice Deborah a Maischa. Počátkem roku 2009 byl od matky oddělen dvouletý sameček Jabu, který byl následně spojen s Deborah a chodil s ní denně do výběhu, kde si obě zvířata pravidelně hrála a přetlačovala se. Tříletý samec Jamie chodil do výběhu se samicí Maishou, kterou ale v Africe zase vystřídá Deborah.

Od dubna probíhalo zvykání na nové ošetřovatele a uzavírání v malém prostoru včetně manipulace, která napodobovala podávání sedace.

Jamie se již napil. (dh)

Deborah se po vyložení z bedny ihned pustila do připraveného okusu. (dh)

Nosorožcům se kromě českých ošetřovatelů věnovala téměř 2 měsíce chovatelka Berry White, která s nimi dlouhodobě bude pobývat v Mkomazi a po 2 týdny veterinář dr. Pete Morkel, který byl pověřen dohledem nad transportem a sedací zvířata během transportu i po něm. Berry pracovala 7 let jako vrchní ošetřovatel nosorožců v anglické Zoo Port Lympne, která je spolu s dvorskou zahradou největším chovatelem nosorožců dvourohých v zajetí. Pete Morkel je specialistou na ochranu a přesun nosorožců dvourohých, kterých přemístil již několik set a zajišťoval také přesun nosorožců do Mkomazi z Addo parku v JAR. Oba tito odborníci spolu s královédvorským ošetřovatelem nosorožců Janem Žďárkem nosorožce doprovázeli po celou cestu, která začala 27. května.

Transport

Nejprve byla zvířata vážící 850–1 100 kg naložena do beden, což trvalo několik hodin. Po té byla odvezena nákladními vozy ze Dvora Králové n. L. do asi 1 000 km vzdáleného Amsterdamu. Pro jistotu přesun proběhl přes noc, kdy nehrozilo přehřátí zvířat a zácpy na dálnicích. Na cestu se konvoj doprovázený dalším vozidlem vydal v 8 hodin večer a na letiště v Amsterdamu dorazil 28. května těsně před polednem. Za účasti mnoha holandských novinářů (transport hradila holandská pobočka firmy Suzuki), byly 1,5 tuny těžké bedny naloženy na palety a do letadla, které startovalo nedlouho před půlnocí a mělo před sebou vzdálenost asi 7 000 km. Po klidném letu ve výšce jen 3,5 km (ve vyšší výšce by nosorožce ohrozil nízký tlak vzduchu) letadlo společnosti Martinair přistálo v půl deváté ráno na letišti Kilimanjaro v Tanzanii.

Nosorožce v letadle doprovázeli mimo zástupců sponzora také ošetřovatelé a veterinář nosorožců, a to ze ZOO Dvůr Králové Jan Žďárek, kterého nosorožci znali od narození, a jejich budoucí ošetřovatelka původem z Velké Británie Berry White a jihoafrický veterinář MVDr. Pete Morkel, který měl na starost medikamentózní zklidňování zvířat během cesty a organizaci vlastního transportu. V Tanzanii na nosorožce čekal převoz nákladními vozy do téměř 200 km vzdáleného národního parku Mkomazi. Během hodiny byly všechny tři bedny vyloženy z letadla a přeloženy na připravené nákladní vozy, které je následně převezly za doprovodu dalších vozidel se zástupci obou institucí, tanzanské ochrany přírody, významných politických osobností, sponzorů a novinářů do Mkomazi, kde byli postupně vyloženi z beden. Vlastní vykládání trvalo asi 4 hodiny, protože zejména samci Jamie se z bedny ven nechtělo. Trio mladých nosorožců tvoří téměř pět let stará Deborah DK 27 (27. nosorožec dvourohý narozený v ZOO Dvůr Králové 11. 11. 2004) a samci Jamie DK 29 (tři a půl roku starý, narozen 2. 1. 2006) a samec Jabu DK 31 (dva a půl roku starý, narozen 1. 2. 2007).

Deborah přešla do další části boomy a může začít skládání poslední bedny. *(dh)*

Skládání poslední bedny se samcem Jabu. *(dh)*

Samec Jamie v bomě – 29. 5. 2009 – národní park Mkomazi. (dh)

Také během dne není setkání se slonem v táboře vzácností. Na snímku ošetřovatelka Berry White (řídí) a zleva ošetřovatel nosorožců Jan Žďárek, veterináři Pete Morkel a Kristine. (dh)

Navykání na život v buši

Žádná zvířata, nelze po převozu do nového území vypustit rovnou do přírody. Čeká je pozvolné zvykání nejprve v bomech – malých ohradách podobných těm v zoo, a následné zvětšení prostoru o přírodní výběhy. Boma má 6 sekcí, každou o ploše přibližně 15 x 15 m, přitom po příjezdu mělo každé zvíře k dispozici 2 sekce. Oplocení bomy tvoří dřevěné kůly vysoké asi 2,5 m, mezi nimiž jsou úzké jen několik centimetrů široké mezery.

Zároveň musí proběhnout postupné převedení na jinou stravu a proto byli nosorožci vybaveni krmením ze Dvora Králové. Zvláště u býložravců by náhlá změna krmné dávky mohla vyvolat trávicí problémy a dokonce vést i k úhynu. Po první dva týdny se o nosorožce staral jejich ošetřovatel ze dvorské zoo Jan Žďárek, kterého následně nahradila Berry White. Koncem prvního týdne byla spojena samice Deborah se samcem Jabu, protože tato dvojice spolu trávila několik hodin denně ve výběhu i v zoo.

V druhém týdnu (9. a 10. 6.) byli všichni nosorožci uspáni, byly jim vytvořeny zástřihy v uších pro pozdější možnost identifikace a do rohů byly instalovány vysílačky. Protože Deborah a Jabu měli kratší přední rohy, v důsledku jejich odlomení během předchozího roku, byly jim vysílačky instalovány do zadních rohů. Jamie má vysílačku v předním rohu.

Na přelomu třetího a čtvrtého týdnu pobytu byli nosorožci postupně navykání na elektrifikované oplocení novozélandského typu, kterým je oploceno celé území pro nosorožce a vypuštění z bomy do přírodního výběhu o ploše cca 45 x 40 m. Oplocení tvoří 2,4 m vysoké dřevěné sloupy z kulatiny zabetonované v zemi ve vzdálenosti asi 3,5 m, skrz něž jsou nataženy dráty silné 2 mm ve vzdálenosti asi 20 cm od sebe. Přitom 1., 3., 5., 7., 9., a 11. drát je elektrifikován a plní funkci elektrického ohradníku. Pro navykání byl vytvořen přírodní výběh velký asi 45 x 40 m, kde byly dráty opticky zdůrazněny umělohmotnou lepicí páskou nalepenou na drátech ve svislém směru od země do výšky asi 1,2 m. Zároveň byly mezi kůly nesoucí plot zatlučeny do země další kůly dlouhé asi 1,2 m, aby nosorožci plot lépe viděli. Zadní část, předělující prostor od další části výběhu byla tvořena jen dráty nataženými mezi kůly, za nimiž byly umístěny hromady větví tvořící optickou bariéru. Zatímco Jamie si na plot zvykl bez problémů, horší situace byla s Deborah a Jabu, kteří byli vypuštěni do výběhu spolu. Oba se dotkli ohradníku a několik dní se pak báli vyjít do nového prostoru. Nakonec vše překonali. Deborah byla denně spojována jak s Jabu, tak s Jamie, o nějž stále jevila zájem. Oba tito nosorožci se dobře znali ze Dvora Králové, kde spolu chodili ven do výběhu velkou část roku 2008. Zpočátku se v přírodním výběhu denně střídala nejprve Deborah a Jamie a pak Deborah a Jabu, až nakonec začal Jabu do výběhu chodit sám.

Tento výběh je vybaven přírodním napajedlem a bahništěm, kde nosorožci po vpuštění pravidelně pijí a s radostí se koupají v bahně. Bahenní koupel chrání jejich kůži a usychající bahno nosorožce zbavuje kožních parazitů jakými jsou klíšťaťata.

V další etapě budou nosorožci vypuštěni do velkého přírodního výběhu, který má rozměr 800 x 500 m, tj. 400 000 m². Půjde-li všechno dobře, postupně si navyknou na život v divočině a za přibližně jeden až dva roky je již nikdo nerozezná od divokých zvířat. Zatímco Jamie je již 4. generací narozenou v zajetí, Deborah a Jabu jsou dokonce generací pátou.

Jamie a Deborah budou obývat jeden prostorný výběh, kde by mělo dojít i k zabřeznutí Deborah, která je již pohlavně dospělá a má pravidelnou říji. Již v létě 2008 se jí v královédvorské zoo snažil mladičký Jamie pářit a v Mkomazi zaznamenali první poklus 26. května, tedy asi měsíc po příchodu.

Pro Jabu bude vytvořen obdobný výběh, kde by měl být spojen s dnes čtyřletou samicí Suzi, která je prvním mládětem narozeným v Mkomazi v roce 2005.

Protože boma i další výběhy leží uprostřed území obývaného divokými nosorožci, byly nalezeny v bezprostřední blízkosti bomy jejich stopy. Značky jak vytvořené nohama tak rohy zanechal před bomou a na jejím hrazení nejspíše dominantní samec Jonah.

Současná populace dvourohých nosorožců v Mkomazi je tvořena 13 (5.7.1) jedinci, přitom se předpokládá, že samice Charlie je březí. Přehled reintrodukovaných nosorožců dvourohých a jejich potomků v Mkomazi shrnuje následující tabulka.

Samice Deborah po 2. noci v Mkomazi – ráno 31. 5. 2009. (dh)

Historie reintrodukce nosorožců dvourohých v Mkomazi k 1. 8. 2009

Číslo Jméno	Pohl.	Narození	Příchod do Mkomazi	Rodiče	Úhyn	Poznámka
1/1/MK/0 Jonah	M	Addo	1997 Addo NP	Příroda		1. chovný samec
2/2/MK/0 James	M	Addo	1997 Addo NP	Příroda		
3/3/MK/0 Rose	F	Addo	1997 Addo NP	Příroda		1. chovná samice
4/4/MK/0 Charlie	F	Addo	1997 Addo NP	Příroda		2. chovná samice
5/5/MK/0 Elvis	M	Addo	2001 Addo NP	Příroda	Březen 2006 Mkomazi	Zabili ho samci Johan a James
6/6/MK/0 Badger	M	Addo	2001 Addo	Příroda	6.2.2004 Mkomazi	Ochrlul – problém CNS
7/7/MK/0 Lee	F	Addo	2001 Addo	Příroda		4. chovná samice
8/8/MK/0 Marina	F	Addo	2001 Addo	Příroda		3. chovná samice
9/0/MK/1 Suzi	F	5/2005 Mkomazi	Odchov	Rose/ Jonah		Plánuje se její spojení s Jabu
10/0/MK/2 Hashim	M	5/2006 Mkomazi	Odchov	Charlie/ Jonah	Březen 2008 Mkomazi	Uštknut hadem
11/0/MK/3 Billy	M	5/2007 Mkomazi	Odchov	Marina/ Jonah		
12/0/MK/4 Daisy	F	2/2009 Mkomazi	Odchov	Rose/ Jonah		
13/8/MK/0 Deborah DK27	F	11. 11. 2004 ZOO DK	29. 5. 2009 ZOO DK	Jiddah DK5/ Jimm DK3		Je spojena s Jamie
14/9/MK/0 Jamie DK29	M	2. 1. 2006 ZOO DK	29. 5. 2009 ZOO DK	Jessi DK5/ Sauron DK16		Je spojen s Deborah
15/10/MK/0 Jabu DK31	M	1. 2. 2007 ZOO DK	29. 5. 2009 ZOO DK	Jola DK21/ Isis		Plánuje se jeho spojení se Suzi
16/0MK/5	?	7/2009 Mkomazi	Odchov	Lee/ Jonah		

M – samec, F – samice. Addo – Addo Elephant National Park, Jihoafrická republika. Mkomazi – Mkomazi National Park, Tanzanie. ZOO DK – ZOO Dvůr Králové.

Vysvětlení čísla: 11/0/MK/1: 11 – historicky (časově) pořadové číslo jedince v NP Mkomazi, 0 – historicky pořadové číslo dovozu do Mkomazi, MK – značka Mkomazi NP, 3 – historicky pořadové číslo narození v Mkomazi NP.

Rose se svým druhým mládětem – čtyřměsíční dcerou Daisy 29. 6. 2009. *(dh)*

Pokládání Jabu při mobilizaci – 9. 6. 2009 *(tf)*

Vrtání předního rohu samce Jamie rohu pro vysílačku – 9. 6. 2009. (tf)

Vysílačka je vložena do rohu Deborah – 10. 6. 2009. (tf)

Pete Morkel používá dentální akrylát k ukotvení vysílačky v rohu, na uchu jsou ošetřeny zářezy – 9. 6. 2009. *(tf)*

Letecký snímek bomby o rozměrech 30 x 45 m se šesti sekcemi (15x15 m každá), navazujícího výběhu o ploše 45 x 40 m, velkého výběhu o ploše 150 x 150 m a části připraveného navazujícího oploceného území. *(dh)*

Deborah (vlevo) a Jamie po vypuštění do výběhu v buši – 4 týdny po příchodu do Mkomazi. (dh)

Přírodní výběh v buši. (dh)

Oplocení přírodního výběhu bylo opticky zvýrazněno kratšími mezikůly nalepenými páskami. (dh)

Deborah a Jamie (vpravo) byli spojeni a společně přivkají nové potravě – 27. 5. 2009. (dh)

Deborah a Jamie dobře požívají přirozenou potravu černých nosorožců – 27. 5. 2009. (dh)

Jamie při bahenní koupeli – 27.5.2009. (az)

Po koupeli začínají bojové hry – Jamie vlevo a Deborah vpravo. (dh)

Jamie vlevo a Deborah vpravo. *(dh)*

Jabu po bahenní koupeli – 27. 5. 2009. *(dh)*

Jabu ve výběhu za drátěným plotem, za ním boma. (dh)

Jabu si hraje s vodou v přírodní napaječce. (dh)

Tony Fitzjohn se lvy a Georm Adamsonem v Koře. (az)

Literatura a zdroje:

COE, M.J., McWILLIAM, Mc N.C., STONE, G.N., PACKER, M.J. (eds.), 1999: Mkomazi: the Ecology, Biodiversity and Conservation of a Tanzanian Savanna. Royal Geographical Society (with The Institute of British Geographers). London

EMSLIE, R., 2005: The African Rhino Specialist Group (AfRSG) – current rhino numbers and trends, recommended conservation strategies and the EAZA Rhino Campaign. Plenary presentation. EAZA Conference. Bristol.

EMSLIE, R., BROOKS, M., 1999: African Rhino. Status Survey and Conservation Action Plan. IUCN/SSC African Rhino Specialist Group. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK: 92s.

EMSLIE, R., MILLEDGE, S., BROOKS, M., STRIEN, N. J. van, DUBLIN, H., 2007: African and Asian Rhinoceroses – Status, Conservation and Trade. A report from the IUCN Species Survival Commission (SSC) African and Asian Rhino Specialist Groups and TRAFFIC to the CITES Secretariat.

FITZJOHN, T., 1993: The Mkomazi Prood the Friends of Mkomazi Visit. The George Adamson Wildlife Preservation Trust.

FITZJOHN, T., 2009: Mkomazi Rhino Sanctuary Development, Mkomazi Game Reserve, Tanzania. Application by the George Adamson Wildlife Preservation Trust.

HOLEČKOVÁ, D., 1996: Čtvrtstoletí chovu nosorožců v Zoologické zahradě Dvůr Králové. Výroční zpráva 1995. Východočeská zoologická zahrada – safari Dvůr Králové nad Labem: 57-64.

HOLEČKOVÁ, D., BOBEK, M., 2000: Mládě milénia. Ohrožený svět nosorožců. ZOO Dvůr Králové, Český rozhlas, IRF.

International Rhino Foundation, 2008: 2007 Annual Report. White Oak Road Yulee.

IUCN, 2008: Rhinos on the rise in Africa but Northern white rhino nears extinction. IUCN News Release. June 17.

IUCN – www.iucn.org

MILLS, A., MORKEL, P., RUNYORO, V., AMIYO, A., MURUTHI, P., BINAMUNGU, T., BORNER, M., THIRGOOD, S., 2003: Management of Black Rhino in the Ngorongoro Crater. A report on the workshop held at Serena Lodge, Ngorongoro, 3-4 September 2003.

OKITA-OUMA, B., AMIN, R., KOCK, R., 2007: Conservation and Management Strategy for the Black Rhino (*Diceros bicornis michaeli*) and Management Guidelines for the White Rhino (*Ceratotherium simum simum*) in Kenya (2007-2011). KWS Species Conservation and Management Department – Rhino Section. Nairobi, Kenya.

SMRČEK, M., HOLEČKOVÁ, D., 2008: Bude východní Afrika bez nosorožců? Výroční zpráva 2007, ZOO Dvůr Králové: 216-230.

SMRČEK, M., HOLEČKOVÁ, D., DOLLINGER, P., 2008: Ex situ and in situ efforts to save African Rhinos. WAZA projects 08013 and 08017. WAZA News 4:11.

UTLEY, L., 1990: The Mkomazi Project. Global Communications for Conservation.

WANDONGO J., LEUSCHNER, K., 1994: Mkomazi Game Reserve Tanzania. Brochure 1.

www.iucn.org

www.wikipedia.org

www.rhinos-irf.org

www.arkive.org

www.rhinoceroscenter.com

www.savetherhino.org

www.rhino-irf.org/afrsg

www.rhinokeepersassociation.org

www.cms.iucn.org

Deborah a Jamie ve výběhu v buši na ploše 1600 m² – 27. 5. 2009. (dh)